

نقش جامعه در شکل‌گیری خشونت

بررسی خشونت و ابعاد تعریف‌شده آن، از این‌رو می‌تواند یکی از مباحث جدی در علوم اجتماعی محسوب شود که یکی از اشکال تعامل میان افراد یک جامعه است.

گفت‌وگو با دکتر سعید معیدفر، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران
نقش جامعه در شکل‌گیری خشونت

- سید محسن حسینی طه: بررسی خشونت و ابعاد تعریف‌شده آن، از این‌رو می‌تواند یکی از مباحث جدی در علوم اجتماعی محسوب شود که یکی از اشکال تعامل میان افراد یک جامعه است.

پرداختن به بحث خشونت در روزگاری که در آن زندگی می‌کنیم، خواه ناخواه ما را به حوزه‌ها و مباحث دیگر می‌کشاند که ایدئولوژی و سیاست از جمله همین مباحث است. دکتر سعید معیدفر، جامعه‌شناس و استاد دانشگاه تهران، در این باره با ما سخن می‌گوید.
&8226;#8226; خشم در مباحث جامعه‌شناسی چگونه تعریف می‌شود و چه ارتباطی با خشونت دارد؟

خشم بیشتر یک مبحث روانشناختی است و در ادبیات جامعه‌شناسی کمتر درباره آن صحبت شده است. اما خشونت در مباحث جامعه‌شناختی مطرح است و به عنوان پدیده‌ای جامعه‌شناختی محسوب می‌شود. خشونت وضعیتی در یک جامعه است که افراد در روند تعامل اجتماعی براساس هنجارهای مشترک به بن‌بست می‌رسند و درگیری عاطفی منفی نسبت به یکدیگر پیدا می‌کنند. در این وضعیت، افراد به‌طور مختلف زبانی و رفتاری دست به کاری می‌زنند که ممکن است فرد یا افراد مقابل را ناراحت کرده و به آنها آسیب برساند.

&8226;#8226; کدام عوامل و بسترهای اجتماعی موجب تولید خشونت می‌شود؟

در جامعه هرچه ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی مشترک سست‌تر شود و قوانین و عوامل قضایی و انتظامی آن ناکارآمدتر شوند زمینه بروز خشونت افزایش می‌یابد. در حالت عادی افراد در زندگی اجتماعی و در تعامل با یکدیگر براساس هنجارها و عرف مشترک، دادوستد و مبادله می‌کنند و در این ارتباط هر دو بهره می‌برند؛ اعم از مادی و معنوی، مثل وقتی که دو همشهری در یک پارک با هم نشسته‌اند و با گفت‌وگو در فضای دوستانه و مشترک از باهم‌بودن و همدردی و همدلی با یکدیگر لذت می‌برند و ممکن است به‌طور مستمر این کار را بکنند یا در حالت عادی باهم دادوستد اقتصادی می‌کنند، چیزی می‌خرند و چیزی می‌فروشند و یا در سطح شهر و در اتومبیل‌ها با رعایت مقررات به حقوق یکدیگر احترام می‌گذارند و از رانندگی خود لذت می‌برند و اگر مشکلی پیش آمد با رعایت احترام متقابل به مراجع انتظامی و قضایی مراجعه می‌کنند و با حس خوب از همدیگر جدا می‌شوند و چه بسا خود این تصادف یا مشکل موجب ایجاد رفاقت بیشتر آنها شود.

این شرایط در جامعه‌ای فراهم است که ارزش‌ها و هنجارهای مشترک و عرف و قوانین مستحکم باشد و افراد به یکدیگر براساس این ارزش‌ها و هنجارها و عرف رایج اعتماد متقابل داشته باشند. بنابراین در جامعه‌ای که این ارزش‌ها و هنجارها سست شده و اعتماد اجتماعی افراد به یکدیگر و به متولیان امور قضایی و انتظامی پایین باشد، میزان خشونت در روابط اجتماعی افزایش می‌یابد. البته ناکارآمدی نظام اقتصادی، اداری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جامعه نیز نقش مهمی در افزایش خشونت دارد. در جامعه‌ای که درگیر مشکلات معیشتی و به‌ویژه بی‌عدالتی و نابرابری گسترده باشد مسلماً فقر و نابرابری در افزایش خشونت‌ها تأثیر تعیین‌کننده دارد.

&8226;#8226; یکی از حوزه‌های شناخته‌شده خشونت، خشونت علیه زنان است. این پدیده در کدام دسته از جوامع نمود بیشتری پیدا می‌کند؟

این نوع خشونت در جوامع عقب‌مانده، هم از نظر اقتصادی و هم از نظر فرهنگی و اجتماعی رواج بیشتری دارد. در جوامعی که نوعی فرهنگ مردسالار داشته باشد و زنان در آن به‌عنوان جنس دوم محسوب می‌شوند خشونت علیه زنان در اشکال مختلف رایج است و حتی خود زنان نیز در چنین جوامعی به این نوع خشونت دامن می‌زنند؛ مثلاً مادر شوهر نسبت به عروس خود. البته این خشونت، هم در سطح خانواده هست و هم در سطح حکومت و اداره عمومی جامعه. بعضاً در جوامع بسیار سنتی حتی این خشونت ادراک هم نمی‌شود و بخشی از تقدیر زنان در آن جامعه است که با رضایت به آن تن داده‌اند اما خوشبختانه در جامعه مدرن که بی‌عدالتی در اشکال مختلف آن از اقتصادی تا اجتماعی و فرهنگی و سیاسی به چالش کشیده شده است، این بی‌عدالتی جنسیتی نیز از سوی زنان و حتی مردان احساس شده و دارد کارهای جدی برای خروج زنان از این خشونت‌ها در اشکال مختلف انجام می‌شود اما متأسفانه

بعضا با وجود تغییرات جدی در حوزه فرهنگی در یک جامعه، هنوز شاهد اعمال خشونت نسبت به زنان هستیم.
•اصولا چرا خشونت درجوامعی که بافت و ساختار سنتی دارند، بیشتر است؟

در جوامع سنتی اساسا فرد فاقد هویت مستقل شناخته می‌شود. در چنین جوامعی گفته شده که آزادی‌های فردی مخرب اجتماع است و از آنجا که جامعه مقدم بر فرد است بنابراین کسی که متولی آن جامعه است حق دارد برای رعایت حقوق جمعی مانع آزادی‌های فردی شود و تا آنجا که ممکن است بایستی این آزادی‌ها محدود شوند. البته جالب است که در این نوع نظام‌های سیاسی بر اصل عدالت تأکید می‌شود و آن‌را بر آزادی ترجیح می‌دهند اما طرفه آن است که در تجربه قرن بیستمی این نوع نظام‌های سیاسی، عدالت و آزادی هر دو از میان رفته است و نهایتا عده‌ای صاحب‌منصب با غفلت مردم و با طرح مباحث ایدئولوژیک برای فریب جامعه توانسته‌اند به فساد گسترده در همه زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی دامن بزنند و نهایتا محتوم به فنا شوند مانند آنچه در شوروی سابق و بسیاری از حکومت‌های کمونیستی اتفاق افتاده و دارد اتفاق می‌افتد. اما اینکه آیا این خشونت‌ها ریشه در آموزه‌های دینی دارد؟ چنین نیست. البته از دین تفسیرهای متعددی شده است به طوری که هم می‌توان با این تفسیرها خشونت بیشتری را موجب شد، مانند آنچه امروز طالبان و القاعده انجام می‌دهند و به نام دین آدم می‌کشند و نسبت به زنان نارواترین خشونت‌ها را اعمال می‌کنند و هم از دین تفسیرهای انسان‌دوستانه ارائه و خشونت را مهار کرد. ما در صدر اسلام پیامبر را می‌بینیم که چگونه زنان را قدر می‌شناخت و در زمانی که دختران را زنده به‌گور می‌کردند خود را وابسته و دلبسته فاطمه (س) می‌دانست و تکریم او را تکریم خود و اهانت به او را اهانت به‌خود می‌دانست. امروز در جامعه توسعه‌یافته‌ای که به‌مراتب رشدیافته‌تر از گذشته است، مسئولیت متولیان دین به‌مراتب سنگین‌تر است.

•چگونه و باچه راهکارهایی می‌توان از توسعه و ترویج خشونت در جامعه جلوگیری کرد؟

نیازی به اینکه چه کنیم تا خشونت در جامعه رواج پیدا نکند، نیست. اگر امروز در جامعه ایران که در سده اخیر در زمینه‌های مختلف فرهنگی رشدیافته است، موانعی را که بر سر تحقق واقعیت موجود این جامعه است برداریم و مجال دهیم تا نهادهای مدنی متناسب با این رشدیافتگی گسترش یابند و خود افراد، فرادا یا گروهی نسبت به جامعه خود احساس مسئولیت کنند، گام بزرگی برای ترمیم اعتماد اجتماعی و تقویت ارزش‌ها و هنجارهای مشترک برداشته‌ایم و زمانی که این جامعه دور از پیرایه‌هایی که به آن بسته‌ایم، خودش آنطور که هست تحقق یابد مسلم بدانیم جامعه صدها بار بهتر از این چیزی می‌شود که ما می‌خواهیم باشد؛ به‌قول حافظ «تو خود حجاب خودی از میان برخیز"؛ به کسانی که بیشتر از همه نگران جامعه هستند و همیشه دنبال راهکار می‌گردند باید گفت که بی‌زحمت بگذارید تا مردم خودشان نگران مسائل و مشکلاتشان باشند و تا این حد به‌خود زحمت ندهید.